

THEMA 81- HOUT 13 : BEGRAAFPLAATSEN MET HOUTVERORDENING

inleiding: *in de dood zijn wij allen gelijk*

In Leeuwarden stond van 1613-1837 op het Oudehoofsterkerkhof een knekelhuis. Op een gedenksteen begon het opschrift met de regels:

*Och Adams kinderen, bedenk U regt,
Hier legt de Heere bij de Knecht,
Edel, onedel, arm ende rijk,
Zijn alle geworden eerde en slijk*

Ook in dodendansen van de middeleeuwen treedt de dood op als de grote gelijkmaker: ongeacht rang of stand, de dood maakt geen onderscheid, iedereen wordt afgevoerd. En in de klassieke oudheid zei de Romeinse dichter Horatius het al: *Palida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turres* (de bleke dood klopt met gelijke klopp aan de hutten der armen en de paleizen der rijken).

Alle rangen en standen worden door de dood zonder onderscheid meegevoerd. Maar moet die gelijkheid dan ook niet tot uiting komen op de begraafplaats? Aan de sociale stratificatie in een

gemeenschap komt geen eind na de dood. De begraafplaats vormt een spiegel van het werkelijke leven. En het standenverschil weerspiegelt zich in de aard, de omvang en de artistieke uitwerking van de grafmonumenten. Toch zien we in verleden en heden herhaaldelijk pogingen om die gelijkheid in de dood tot uitdrukking te brengen op de begraafplaats.

In een begraafplaatsverordening staat ook een hoofdstuk over grafbedekking: grafteken en/of grafbedekking op een graf. Daarin kan de eigenaar/beheerder van een begraafplaats nadere regels vaststellen omtrent aard, afmetingen en materiaal van de grafbedekking. Er zijn begraafplaatsen die uniforme graftekens voorschrijven voor de hele begraafplaats of een deel. En er zijn ook begraafplaatsen die voor de graftekens alleen **hout als materiaal** voorschrijven, bij sommige met een gevarieerde vormgeving, bij de meeste met een uniform grafkruis van hout.

Korschenbroich - Waldfriedhof

BEGRAAFPLAATSEN MET EEN TOTALE HOUTVERORDENING

Er zijn in Europa begraafplaatsen, waar in de verordening is voorgeschreven, dat er op de hele begraafplaats alleen houten graftekens mogen worden geplaatst. Een van de bekendste voorbeelden daarvan is het 'Vrolijke Kerkhof' in

Săpânța (Roemenië). Ook in Zwitserland zijn er diverse begraafplaatsen met een houtverordening, vooral in Kanton Wallis. En in Duitsland vinden we ook een aantal van dergelijke begraafplaatsen. Hieronder een aantal voorbeelden.

Roemenië : Săpânța - Cimitirul Vesel, 'Vrolijke kerkhof'

Săpânța is inmiddels wereldberoemd geworden door het volkomen unieke *Cimitirul Vesel*, 'Vrolijke Kerkhof'. In 1935 begon houtsnijder Ioan Stan Pătraș typische grafkruisen te maken uit eikenhout, een rechthoekige plank bekroond met een kruis en een afdakje. En al snel werd deze vorm regel. Zelf ligt hij er ook inmiddels, zijn leerling Dumitru Pop-Tincu zette zijn werk voort. In het eikenhout werden karakteristieke scènes uit het leven van de dode uitgesneden in bas-reliëf, kleurrijk opgeschilderd met blauw als basiskleur en voorzien van amusante of satirische versjes. Inmiddels staan er meer dan 800 naïeve kunstwerken. De geschiedenis van het dorp en haar bewoners is in een notendop uitgebeeld.

Duitsland : Korschenbroich - Waldfriedhof & Friedhof Pesch

In Korschenbroich (Nordrhein-Westfalen) zijn acht stedelijke begraafplaatsen, waarvan er twee zijn gesloten en zes in gebruik. Er zijn twee begraafplaatsen met een houtverordening: Waldfriedhof en Friedhof Pesch. In de *Friedhofssatzung* (begraafplaatsverordening) staat vanaf 1960 in V. § 21 : *Auf*

den Friedhöfen Korschenbroich (Waldfriedhof) und Pesch sind - bis auf Liegeplatten aus Naturstein - ausnahmslos Holzkreuze gestattet. Seitens der Friedhofsverwaltung wird auf diese Wahlmöglichkeit vor dem Erwerb eines Nutzungsrechtes hingewiesen.

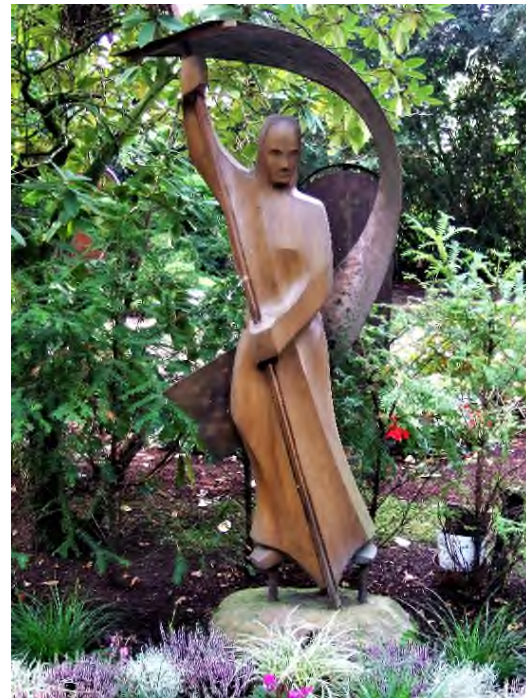
Er zijn uitsluitend houten graftekens toegestaan en een natuurstenen omranding van het grafvlak en tegels met de namen. Er is een schriftelijke vergunning vereist, die men pas verkrijgt na het overleggen en goedkeuren van een tekening in de grootte 1:10.

In tegenstelling tot begraafplaatsen elders in Duitsland of in kanton Wallis-Zwitserland (zie verderop in dit artikel) is hier geen uniformiteit in de graftekens vereist. Naast eenvoudige, vaak dubbele, houten kruisen zijn er allerlei vormgevingen met religieuze en profane afbeeldingen. Het *Holzgrabkreuz mit Dach* (thema 74) en *Bildstock* (thema 75) komen daarbij geregeld voor.

Korschenbroich - Friedhof Pesch (1958, 1,34 ha)

Korschenbroich - Waldfriedhof (1940, 5,4 ha)

Al surfend op internet op zoek naar begraafplaatsen met een houtverordening, kom je diverse voorbeelden tegen; hieronder een selectie. Alle informatie en foto's hieronder zijn ontleend aan internet.

Elders in Duitsland

Sauerland

Het adagium *Im Tode sind alle Menschen gleich* komen we geregeld in Duitsland tegen, waarbij in een *Friedhofssatzung* (begraafplaatsverordening) verordonneerd wordt, dat er alleen maar houten grafkruisen gebruikt mogen worden met een uniforme vormgeving: hetzelfde houten grafkruis.

Het is wel zo dat je deze begraafplaatsen met een houtverordening niet in steden, maar vooral in kleine dorpen tegenkomt, waar nog veel tradities in stand gehouden worden. Zo zijn er in een aantal dorpen in Sauerland opvallend veel begraafplaatsen met zo'n houtverordening.

Friedhof Niedersorpe

In Niedersorpe werd in 1952 de terrasvormige begraafplaats aangelegd, waar op rij wordt begraven. In 1992 werd in de *Gestaltungssatzung* (vormgevingsverordening) opgenomen, dat er enkel uniforme houten kruisen met een klein afdakje zijn toegestaan.

De 250 inwoners van het dorp kunnen zich bij de *Sankt Sebastianbruderschaft* inschrijven, waardoor een familie voor 10 euro en een individu voor 5 euro per jaar het recht op een graf met een concessie van 30 jaar verkrijgt en tevens bij een begravenis van de aula gebruik mag maken.

Friedhof Wormbach

In Wormbach was al in de achste eeuw een kerk. De huidige katholieke dorpskerk *Sankt Peter und Paul* is de vierde kerk op deze plaats en stamt uit de dertiende eeuw. Bonifatius, die ook wel de *Apostel der Duiters* genoemd wordt, zou ook in Wormbach geweest zijn.

Bij de kerk ligt het dorpskerkhof. Ook hier geldt het gelijkheidsbeginsel. In de jaren 1940 heeft de toenmalige pastoor August Rösing dit beginsel verordend: een houten kruis met corpus en afdakje. Want *Großer Bauer, dickster Grabstein, das war dem Pfarrer zuwider* (grootste boer, dikste grafsteen, dat stond de pastoor tegen).

Attendorn-Helden: Friedhof St. Hippolytus

In het centrum van Helden, een stadsdeel van Attendorn, staat de romaanse parochiekerk *St. Hippolytus* uit de elfde eeuw. Samen met de katholieke parochiekerk van Wormbach is dit een van de oudste kerken in het Sauerland.

Het kerkhof strekt zich uit rond de kerk als een begraafplaats, waar de doden van de gemeenschap al generaties lang hun laatste rustplaats hebben gevonden en nog steeds vinden.

Alle graven hebben volgens oude traditie eenvoudige houten kruisen waarop naam en data van de overledene staat. Het kruis bestaat slechts uit een staander en een dwarsbalk.

Friedhof Dippach-am-Main (Oberfranken)

Dippach, een wijk van Eltmann, is vrij oud. Maar pas in 1840 kwam er een kerk en nog later, in 1927 een kerkhof, omdat een burger een stuk grond ter beschikking stelde.

Bij de aanleg hadden de inwoners van Dippach afgesproken dat er niets pompeus voor de graven zou worden gebruikt om rivaliteit te voorkomen. Daarom zijn er alleen houten kruisen op de graven toegestaan, zodat de verschillen tussen arm en rijk niet zichtbaar zijn.

Krün (Oberbayern) - Historischer Friedhof

Uit de *Friedhofssatzung* van de gemeente Krün:

§ 23 Material und Gestaltung

Es können **nur Grabdenkmäler aus Holz** aufgestellt werden. Vor der Aufstellung sind grundsätzlich Planzeichnungen im Maßstab 1:10 bei der Friedhofsverwaltung einzureichen.

Um ein einheitliches Bild zu schaffen, werden folgende Bestimmungen getroffen:

Grabfelder E III, F III - alter Teil; A, G - neuer Teil:

Als Grabmale werden **nur Holztateln** zugelassen. Einfassung aus unbehauenen oder naturrauen Natursteinen.

Grabfelder - Urnengräber- neuer Teil:

Als Grabmale werden **nur Holztateln** zugelassen. Gestaltung mit oder ohne Einfassung.

Grabfelder A, B, C, D, E I, E II, F I, F II - alter Teil;

Grabfelder B, C, D, E, DF, EF, und H:

Als Grabmale werden **nur Holzkreuze** zwischen 1,70 m und 2,10 m Höhe zugelassen. Einfassung Natursteine unbehauen oder naturrau.

Ailringen - Friedhof Sankt Martinus

Op het kerkhof naast de kerk in Ailringen (Baden-Württemberg) staan alleen eenvoudige uniforme houten kruisen opgesteld, gemaakt door een lokale timmerman. Deze grafkruisen verschillen alleen in kleur: bruin voor een gehuwde, wit voor een alleenstaande overledene. In de kruisarm is een metalen plaquette aangebracht, ook eenvoudig gehouden, met daarop de naam en data van geboorte en overlijden van de begravene onder het opschrift *Hier ruht in Gott*.

Er zijn alleen individuele graven (Einzelgräber). Je kunt ook niet kiezen waar je begraven wilt worden, men wordt op rij begraven. (*Reihengrab*). Het oudste graf op het kerkhof stamt uit 1844.

Ralbitz-Rosenthal (Sachsen) - Friedhof

Ook in Ralbitz *sind vor Gott alle gleich*. Op het katholieke *St. Catharinafriedhof* wordt op rij begraven onder een uniform houten kruis, maar wat voor kruis! Tot ver buiten de grenzen van de regio (Lausitz) is het kerkhof bekend vanwege zijn unieke karakter.

De uniforme witte kruisen met gouden corpus en uiteinden symboliseren de gelijkheid van alle mensen voor God. Alleen de inscriptie (in het Sorbisch of Duits) op de ovale plaquettes is anders. Al meer dan 150 jaar wordt hetzelfde grafkruisontwerp gebruikt op deze als monument beschermde begraafplaats.

Gschnaidt (Allgäu, Bayern) - Friedhof der Sterbekreuze

Het gehucht Gschnaidt is een bedevaartsoord met twee kapellen, een herberg, 14 kruiswegstaties en een bos met ca. 3000 houten dodenkruisen. De bedevaartsplaats werd al in de 17^e eeuw vermeld, maar in 1985 begon de gewoonte om een jaar na de dood van een overledene hier het tijdelijke dodenkruis te plaatsen als blijvende herinnering. Geregeld komen er kruisen bij op deze symbolische begraafplaats.

Elders in Europa

Hongarije: Szatmárcseke - Reformatus Temető

Het Hervormde kerkhof uit 1776 in Szatmárcseke wordt vaak de bootbegräafplaats genoemd. Het dankt die naam aan de zeshonderd speciale houten bootvormige palen op oude graven.

Volgens documenten uit het einde van de 18^e eeuw zijn ze gemaakt door meester-houtsnijder István Korpás, maar de herkomst van deze vorm is een mysterie. Volgens sommige meningen symboliseert het oude Fins-Oegrisch gebruik, dat de overledene op zijn laatste reis in een boot stuurde. Volgens anderen herinneren de graftekens eraan dat in tijden van grote overstromingen de begraafplaats alleen per boot bereikbaar was.

Polen: Łódź - Cmentarz dla bezdomnych

Op de 'Begraafplaats voor de armen' in Łódź liggen daklozen, eenzamen, mensen zonder familie en naamlozen, wier begrafenis werd betaald door de sociale dienst.

Het is een treurige plek in de regio. De begraafplaats bestaat uit 2.300 percelen. Alle graven zien er bijna identiek uit: een grasveld, met houten kruizen en plaquettes. Op sommige staan namen, op andere staat *NN* of *Szczątki Ludzkie* (menseelijke resten).

Spitsbergen - Longyarbyen Kirkegård

In zo'n afgelegen gemeenschap als deze was er behoefte aan een kerk en een begraafplaats. De eersten (mijnwerkers) werden hier begraven in 1917 onder witte houten kruisen. In 1918 stierven elf mannen aan de Spaanse griep. Zeven van hen zijn hier begraven, de anderen op het vasteland. Kapitein Trond Astrup Vigtel, die tijdens de oorlog is omgekomen, ligt ook begraven in Longyarbyen Kirkegård. Op de begraafplaats wordt nog steeds begraven.

(foto Ab Steenvoorden)

Zwitserland : Friedhof Jaun

Jaun is een dorp in Kanton Freiburg met ca. 650 inwoners. Het dorp heeft een begraafplaats, die bijzonder is geworden door houtsnijder Walter Cottier (1921-1995). Toen zijn grootvader in 1948 stierf en de familie geen geld had voor een grafteken, maakte zijn kleinzoon een houten grafkruis. Hij bleek daar talent voor te hebben en ook andere dorpsbewoners wilden zo'n grafkruis. Daarom besloot de begraafplaatscommissie dat alleen nog deze grafkruisen opgesteld mochten worden: een houten Latijns kruis met een corpus en een afdakje, voorzien van een achterpaneel, waarop in bas-reliëf symbolen, religieuze motieven en vooral taferelen uit het leven van de overledene worden gesneden. Ook Walter Cottier werd hier begraven, Reynold Boschung werd de nieuwe houtsnijder.

graf Walter Cottier

Zwitserland - Kanton Wallis

In kanton Wallis en dan vooral in het oostelijke deel, het Duitstalige Oberwallis, zijn opvallend veel dorpsbegraafplaatsen met uniforme houten grafkruisen. Het grafteken bestaat uit het Latijnse kruis met een corpus en een afdakje (zie thema 74. Holzgrabkreuz mit Dach). Het grafkruis staat aan het hoofd van een bloembed, dat omgeven is door stenen banden.

Friedhof Ausserberg

Friedhof Bellwald

Friedhof Blatten

Friedhof Eisten

Friedhof Ernen

Friedhof Grächen

Friedhof Stalden

Friedhof Täsch

Friedhof Randa